

ABDURAUF FITRAT. “ABULFAYZXON” DRAMASI

G'ofurova Malohat Abdukarimovna

*Qo'shtepa tuman 2-son kasb-hunar maktabi
ona-tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Reja:

- 1 A Fitratning hayoti va ijodi
- 2 Adibning asarlarida ilgari surilgan g'oya
- 3 “Abulfayzxon” dramasi matni ustida ishlash

Abdurauf Fitrat ijodining ma'lum bir qismini dramatic asarlar tashkil etadi. Ular orasida 1924-yilda chop etilgan «Abulfayzxon» fojiasi alohida o'rin tutadi. Abdurauf Fitratning «Abulfayzxon» fojiasi birmuncha keskin voqealarni tasvir doirasiga olgan asarlar sirasiga kiradi. Asarni mudhish bir ta'kid, ya'ni asarda Ulfat obrazi tilidan aytilgan «Podshohlik – qon bilan sug'orilaturg'on bir og'ochdir» asosiga qurilgan desak ham bo'ladi. Chunki toj-u taxt orzusi ko'zlarni ko'r, qalblarni nochor qilishi mumkin. Bunga asardagi bir qancha voqealar ham dalil bo'la oladi. Xususan, tarixiy dalillarga ko'ra, Abulfayzxon taxtga o'tirish uchun akasining bahridan o'tgan edi. Xon yon-atrofidagi

ikkiyuzlamachi xoinlar dastidan, qolaversa, o'zining nihoyatda kaltabinligi tufayli mag'lubiyatga uchraydi. Asarning bosh g'oyasi ham zulm asosiga qurilgan tuzumning oxir-oqibat inqirozga yuz tutishini ta'kidlashga yo'naltirilgan.

Kunlar o'tgan sayin Abulfayzxonni marhumlar ruhi bezovta qila boshlaydi: qo'rqinchli tushlar ko'radi. Xon atrofi borgan sari sotqinlarga to'lib boradi. Zero, bunga faqatgina uning o'zi aybdor edi. Hatto eng ishonchli odamlaridan biri Hakimbiy Eron shohi Nodirshoh bilan do'stlashadi. O'g'lini yashirin ravishda Nodirshoh huzuriga yuboradi. Hakimbiy bir tarafdin urushmaslik tarafdori bo'lib ko'rinsa ham, o'z yurtini dushman qo'lga topshirishi, dushman bilan yashirincha til birlashtirishi, oxir-oqibat Eron shohining Buxoroni egallab olishi – bularning barchasi millatparvarlik, vatanparvarlik nuqtayi nazaridan oqlab ham, yoqlab ham bo'ladigan hodisalar emas.

Hakimbiy obrazida Abulfayzxon bilan birlashmagan, o'z yurtini dushmanga emin-erkin topshirgan bir kimsa namoyon bo'ladi. Hakimbiyni Ulfat orqali Abulfayzxon o'z huzuriga chaqiradi. Hakimbiy borishdan bosh tortadi va «Jo'yborga borib Xo'ja Kalonning uylariga qo'nsinlar, elning kattalarini chaqirsinlar», deb muzokara uchun joy tanlaydi. Fojining keyingi sahifalarida xonning afsus-nadomatlarini, yig'lash-siqtashlari – umuman, nochor ahvoli beriladi. Yurt boshqaruvini qo'lga olgan Rahimbiy Abulfayzxonni uy qamog'ida saqlaydi. Fitrat shu o'rinda Abulfayzxon bilan Rahimbiyni uchrashtiradi. Bu epizodda mahkum xon Rahimbiy va uning yaqinlariga qilgan yaxshiliklarini sanaydi. Rahimbiy esa xonni «Davlatimizning buyuk, buyuk teraklarini o'z qo'lingiz bilan yiqita berdingiz», deb xonning johilona siyosatini qoralaydi. Har kim o'z fikrida haqqa o'xshab ko'rinadi... Keyinroq Ulfat lahm qazib xon yoniga keladi. Xon esa qochishga jur'at etolmaydi.

Asarda zamon ahvolidan oshkora norozi, yurt tinchligi uchun kuyingan kishilar Ibrohimbiy obrazi orqali tasvirlanadi. Ibrohimbiy haqiqat tarafida, u xalq manfaatini ko'zlaydigan odam. Shuning uchun elga yomonlik qilgan, hukumat ishlariga qaramagan, «kecha-kunduz chog'ir ichib» yotgan Abulfayzxon siyosatini ham, ish boshiga kelgan Rahimbiyni ham qo'llab-quvvatlamaydi. Fitrat o'z orzu-istaklarini uning tilidan bergandek taassurot qoldiradi. Ko'zi ojiz bo'lib qolgan Ibrohimbiy Rahimbiy o'n besh yoshli Abdulmo'minni xon qilib ko'targanida esa «Men bo'lg'onda, Abulfayzxonni tushirgach, qurultoy chaqirar edim. Yangi xon bilan uning otalig'ini el boshliqlarining kengashlari bilan belgilar edim», deydi. Qolaversa, Rahimbiyga qarata shunday bir gapni aytishdan toymaydi: «Jiyanim, men Abulfayzxon bilan urushdim, chunki haqsizlik qilgan edi. Siz bu kun undan ortiq haqsizlik qila turibsiz. Ko'zim bo'lsa edi, ertadan boshlab, siz bilan ham urushar edim. Nima qilaykim, ko'zim yo'q. Hay, siz-ku Buxoro taxtini olarsiz. Abdulmo'minni o'ldirarsiz. Balkim, meni ham o'ldirarsiz. Biroq shuni bilib qo'yingizkim, bu taxt sizning bolalaringizga yuqmag'usidir». Adolatning qaror topishini har qanday inson xohlaydi. Toj-u taxt bevafo va o'tkinchi. Fitrat Ibrohimbiy tilidan shu haqiqatni bayon qiladi. Darhaqiqat, oxirgi sahnada Rahimbiy oldida ramziy obraz – Xayol paydo bo'ladi. Fitrat o'zi anglab yetgan va anglatmoqchi bo'lgan haqiqat bayoni uchun Xayolni: «Sen fazilatli bilimlarning qo'l, qanotlarini uzib tashlading. Inju tizg'uchi adiblarning qalamlarini o'choq supurgisiga aylantirding. Ota pichog'i bilan bolalarni bo'g'izlading. Bola pichog'i bilan otalarni yiqitding...», deya so'zlatadi. Xayol asardagi eng kuchli va eng teran obrazlardan biri. Fojiadagi obraz larning o'zaro ziddiyatlarini, tarixiy haqiqat kim tomonida ekanini tushunish uchun asarni sinchiklab o'qish va ayni damda o'sha davr tarixini ham yaxshi bilish kerak bo'ladi. Fitrat «Abulfayzxon» fojiasi uchun Buxoro tarixidagi o'ta ziddiyatli bir zamoni tanladi. XVIII asrda Buxoroda hukm surgan ashtarxoniyalar sulolasi tugab, ular o'rniga mang'it amirlarining kelish hodisalarini qalamga oldi. Fitrat real tarixiy shaxslar bilan birga to'qima hamda ramziy obrazlardan unumli foydalandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azizxo'jaeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. –T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti. 2006 y. 200b.
2. Abu Rayhon Beruniy. Feruza (Javohirlar haqida naql va hikoyatlar). – Toshkent: A.Qodiriy nomidagi nashriyot, 1993.
3. Axmedova M., Abdurahmonova N., Jumaev M. Matematika. 1-sinf uchun darslik. T.: “Turon-iqbol”. 2008-yil.
4. Burxonov S., Xudoyorov O'., Norqulova Q. Matematika. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik. “Sharq” nashriyot matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. –T.: 2012 yil. 208 bet.
5. Yo'ldosheva J.R. Usmonova S.A., Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. –T: “Fan va texnologiya” nashriyoti. 2008-yil. 132-bet.